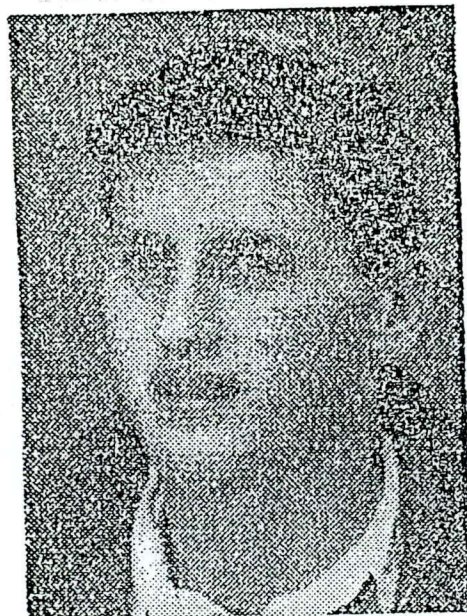

לוי יצחק נחום ("חמדי")

בן נתן ואסתר. נולד בי"ג בשבט תרפ"ו (1926) בירושלים. דור ששי לילידי ירושלים. ילדותו עברה עליו בבית-הוריו בכפר הערבי בית-צפאפה — המשפחה היהודית היחידה במקום. אחרי מאורעות 1929 עברו לירושלים ושם למד בבית-הספר העממי בבית-הכרם ובבית-ספר תיכוני. בילדותו נתיתם מאביו. היה הניך תנועת "המחנות העולים" ובמסגרת תנועה זו יצא להכשרה לחולדה. שם התמסר

לגידול-צאן והצטרף לקבוצת-הכשרה במסגרת הפלמ"ח ועשה שנתים בעבודה ובאימונים בבית-הערבה וברמת-רחל. היה חבר קבוצת "החושלים" בג'יביוסף שבגליל ועסק בשמירת השדות ובטיפוח יחסי שכונים.

עם פרוץ מלחמת-השחרור התיצב לשירות במסגרת הפלמ"ח לחטיבת "הראל", גדוד "הפורצים". שירת בליווי שיירות, השתתף בקרב על הקסטל וכן בקרבות אזור ירושלים, בשיירה האחרונה לגוש עציון ובקרב ובידניאל. נפל בקרב לכיבוש קטמון. בשעה מכרעת בקרב אזור אומץ וזינק לקראת עמדות האויב. קפיצתו הכשירה את הסתערות היחידה כולה, אך הוא עצמו נפצע בידיו ובבטנו. הועבר לבית-חולים וכעבור עשרה ימים מת שם מפצעיו אור ליום ב' באייר תש"ח (10.5.1948). הובא למנוחת-עולמים בבית-הקברות בסנהדריה. זכרו הועלה בספר "לזכרם של חברי קבוצת החושלים שנפלו במערכות ההגנה".

אזכרן עבוד דואל ווקור אנצבת
אל בני יצחק נחום לוי (חמדיו) קי'צ
נפס בקרב אלמכור ירושלם (אנצב סן סימון)

ירושלים, 21.3.49

לכבוד
מסדר הבסחון,
ארכיון צבא החגנה לישראל.
א.נ.,

אודה לכב' אם תתנו מקום בספרכם על הנעדרים אשר נפלו, במלחמת
החשדור והקריבו עצמם על כבוד ירושלים.

להנצחת שמו ועצוב דמותו של בני קדושי יצחק נחום בן נתן לוי
ז"ל. דור שסי לילדי ירושלים. לפי מוצאו לבית לוי נמנה לצאצאיו של ה-
רח"ג ר' מנדלי מסקלוב. ולפי מוצא בית אבי לבית יעקובזון. לצאצאיו של
האחרון ר' זאב עם בנו ר' יעקב לוטשינר, אשר יחד הגיעו עם ר' מנדלי,
בשנת תקס"ט בסירת תלמידה הגר"א.

בשנת 1929 גרנו בכפר הערבי בית-צפפה. היינו המספחה היהודית
היחידה בכפר ועמדנו על המסמר. הודות לעירנותו של בעלי נעלה הסכונה
מקור חיים מהחתרנות הפרועה והמוסחת על ידי סין הכפר. בנוכחותינו
נחאסמו בני הכפר הערבים כנהוג בחצי עגול ובחמצייתו סין הכפר. הוא
עמד נופך חרבו בידו, עינו עיני חיה טרף, מפיו יז קצף ובקול נחר הלהיב
את סביבתו, דין מוחמד בחרב ובדם, עליהם עליהם! היהודים הכלבים! כל
ערבי הכפר, זקנים, ונערים מה ימים באלות, בטכונים וכאקדוחים.

שכנו הערבי חג' אברהים חליל סובחי, לקחנו תחת הסותו. לאחר
שלוש ילדי, בעלי ואנוכי, תינוק בן ששה חודשים בדרושותי. לא רגע לאבד!
אז פנה בעלי לשכנו ובקש ממנו להורות לו לגשת לקור חיות, להביא להם
לשבת, כי יום ששי היה אותו יום. השכן נאות ושלח את בעלי בלוות בנו,
ואני עם שלושת ילדי נסארנו בכפר.

כאשר נפרד הערבי בן שכנו, נתן על בעי מסר יריות ובחזילה
הצליח להגיע לשכונת מקור חיים. את הילדים והנשים שרו בבית הכנסת. ומעל
הגג הגינו והתגוננו. הגברים ובתוכם גם בעלי בחליפת היריות פצעו את אחד
חמתנפלים הערבים ומחד ח' נפל עליהם וברחו. בסחבם אחס את המפצע. ואני
הגשתי לו עזרה ראשונה בכפר. שכנו הערבי הגן עלי כאשר הבטיח לבעלי, עד
אשר באו שוטרים יהודים ואנגלים והעבירוני למקור חיים, ובני קדושי נחום
בן אסלוש אז. והמקרה הסגיר עליו רוסם צה אשר לוח אותו עד רגעו האחרון.

נחום היה חניך בית הספר בבית הכרם. תלמיד בינוני. בבית הספר
העממי קבל כמה פרסים בעד חבריו, אשר בהם סקף בעיקר חיי ילדי הזוני:
מצחחי נעלים, מוכרי עתונים, ילדים שלחים, להתחבר אל ילדים אלו היתה בו
נטיה מילדותו. אהוב היה על מה מוריו וחבריו. חברו לכחה מיכאל יעקבי.
אהבת אחים שרר בין שני חבריהם אלה. הם הזדהו באופיים ורוחם. על מיכאל
עוד אספר להלן.

נחום השתייך לארגון נוער מחנות עולם. אחרי מות בעלי עבר נחום
להכשרתנוער בחולדה. הענף אשר בחר והתמסר לו: רועה האן. אחרי הכשרת
חולדה עבר להכשרה מגויסת של שנתיים (פלמ"ח), בים המלח, וברמת רחל
חטה סכמו לסבלות.

באותו זמן בא לביתי אדם אשר הציג עצמו כסוטר יהודי, לבוש היה אזרחית. למעשה פקיד הבולסטה של ממשלת המנדט, הנבל הזה הזכנים את סמו של נחום לרשימת הבולסטה. העומדים על המשמר הודיעו מיד לנחום, והוא נאלץ לעזוב את ירוסלים ולסגור את שמו.

אחרי תקופה קצרה באותו ערב כאשר הניחו הפורשים מוקס תחת ל- רכבת חיילים ליד בנימינה. בערב נודמן נחום בירוסלים, לתומו עליה על גג ביתו ועל הגג שממול, עמדו סוטרים ערבים לשמור על בנין הדואר, כאשר ראו את נחום כוננו כל סמונת הסוטרים את רוביהם ומקדו עליו לעמוד. הוא עמד. וחם זנקו אליו ובלועי רוביהם סבוהו, ולקחו אותו לתחנת המסטרס, לבנין אפ"ק אשר תפסו האנגלים אז. הערבים טענו כי נחום זרק עליהם אבנים, הוא נאסר ועבר את הלילה, בקיטלה (תחנת המסטרס בעיר החדשה). עדות ה- סוטרים הערבים ספרו אחד את עדות חברו. נחום צא סען כי עלה על הגג פשוט לשאוף אויר צ וציון את חשעה הנכונה. וזו גם האמת לאמיתה. באו לגבות עדות גם ממני וחדרות של נחום ושלי התאימו, למחרת בא נחום ב- לוית קצין מסטרס יהודי וחתיים אותי על ערבות של עשרים לא"י וכך שוחרר. אבל בירוסלים לא יכול לחישאר מרדיפת הממשלה.

הוא היה חסון בגופו. גבה קומה וזקוף כארז. עיניו הסובות שקפו סוחר ילדות שבמעמקי נפשו, וחיוכו חסוב לא סר מעל פניו. בכל מקום אשר הופיע הכל חיך מסביבו, כנחו על כן חמדי, חבריו כמעט כולם אשר הקדיש להם תשומת לב היו אלה אשר החברה הרחיקה אותם. צ גם בבית הספר, בהכשרת נוער ובחתיסבות; אצאש תמיד היה הרוח החיה, ונצל זאת לטובת זריזותו. בכל מקום ומקום כאשר דנו חבר להרחיקו מחברה קס נחום וחבריו; כי הוא יעוזב ומבטל על ידי זה את גזר הדין. ובא על ספורו.

היה חבר ג'יב יוסף, ועדר סרס היה למסק, לכן היה לסוטר שדות וקים יחסי שכנות, הוא שלט בשפה הערבית והסילו עליו תפקיד זה, אשר מלאו בנאמנות לשבית רצונם של שני הצדדים.

מחראשונים אשר התנדבו ללוי הסיירות לירוסלים, למעלה מחדסיים לוח יום יום את הסיירות לירוסלים וחזרה. יום אחד בא בלוית חברה חובסת, אשר גם כן התנדבה יחד אתו, אחרי קרב קשה אבדו להם המתקנות למסעדה. באו הביתח אלי עייפים ורעבים, ולרשותם רק עשרים רגע, בבית לא היה לי מן ה- מוכן (כי לא היה מח לחיין) מלבד טבלה סוקולדה ובזה את הסתקקו לארוחת בוקר וצארים. הצעתי להם לנחם סיום בירוסלים, השיב לי נחום: ומי ילווח מחר את שירת המזון לירוסלים חרעבה, לכו, וישמרכם ה', ליויתי אותם. בכל הקרבות על הקסטל השתתף, היה ברזרבה בקרית ענבים, להגיש עזרה לסיירות הנחקפנות.

יום אחד כשבועיים לפני חג הפסח הופיע נחום, בצדיו מגועלים בדם פניו מצומקום, עיניו שקועות, אמא ! אולי יש לך סדין נקי ? נחתי לו ומפי החברים נודע לי כי הם באו לקחת את חברם (אשר בינתיים מת מפצעיו) לקבורה. חשבתי לעצמי מנין לנערים אלו גבורה מופלגת זו ? כיצד התגבסו אחוך חדשים ימים ומקבלים כל זאת בסויון נפש כזה. מכל ימותם נבעה רוח גבורה, ללא מורך חסול של שנים מורשת אבות.

באחת השבתות בבוקר צלצל אלי בני אריה בכורי ד.ס. מנחום ראיתי
בחוב חמלק דוד במשורין בין מלווי שירה ואז ידעתי כי נחום בסיירת
האספקה לכפר עציון. משם זכה לשוב. על גופו לבש רק מעיל גשם צבאי כעין
סק-מכנסים. נכנס הביתה פלס שלום חנוק ויותר לא דבר. מועקע כבדה העיקה
עליו. כפי שנחברר אחר כך. הוא התקלח נכנס למטח חכם זמן קצר והתחיל
לחוס את גופו הרצוף. בקש כוס קפה וכאן התפרץ כאשר שתי דמעות מתגלגלות
על לחיו. את נשקיננו באיזה זכות הכריחונו להפרדמליו? את כוחינו,
חסודר, הגופיה, בהם חבשתי את חברי הפצועים. הורידו הניסרלים הארורים
מחברי ומסרם בנוכחותי לערבים. הבלגתי, עיניו התלקחו ובאגרופים קפוצים
חוציין את נשקי לו העיזו למסור בנוחותו הייתי מתפרץ חבלתי בכלי שלי
חוצאתי את אאא חלק א אשר בשום אופן לא יוכלו להשתמש בו, הכריז נחום
כמנצח, את כל הכדורים זרקנו אל תוך בור המים הדלוחים, אשר הודות למים
אלה החזקנו מעמד כסתי יממות, התנדבתי לאסוף את הפצועים, והנחגים מ-
חקבינות המשוריינות, כי אף אחד נחם לא העיז לפתח במסר הכדורים. כיצב
התגברתי על חנחגים לחוציאם בכח מחקבינות למרות רצונם. לרוב מצאתי את
האנשים המומים וסטרתי להם וחוצאתים בכח החוצה למשורין האסוף. אמאל וסוב
שתי דמעות נוצצו בעיניו מהתרגשות. כאשר חזרתי לחדר בו התגוננו תארי לך
המחזה אשר נתקבלתי. חמדו ברוך תהיה! אנשים כורעים ומחבקים לרגלי. מלספים
ידי אשר לפני רגעים סטרו על פניהם, עשרות זוגות עינים נשאות אלי בתודה
והכנעה. הודות לך לנו פה... הצלת אותנו... לא נשכחך חמדו! ובאמת אמא
איך יצאתי בשלום ולא נפגעת מאש אף א קטלנית זו אינני תומס גם עתה פסוס
מטח של יריות, שליחי מוצח אינם נפגעים אמרתי לו.

ואני אין רגע לאבד תפסתי וחבקתי את מצילי, את הכלי אשר הועמד
לרשותי וכוננתי מול הגבעות, אשר התכסו בעשרות אלפי ערבים שסרצו כמו הארבה.
ואנו קצרנו בהם. ועתה אנסה להרדם; כי בבוקר אנו נוסעים חזרה לבסיס. ברזרבה
בקריח ענשם.

כעבור יומים טוב חופיע נחום. לרגעים ספורים, בסיירת האספקה ל-
ירושלים עם כובעא תגרב מלא תרמילי כדורים אספקה לילדי החכונה.

ביום רביעי לפני חג הפסח תש"ח בא נחום וחביא עמו תרנגולת חיה
וטעים אשר קנה באחד הכפרים הערבים. כל ההזדהות של ה יקר והחברים לא מנעו
אותו מללכת לכפר, ולקנות תרנגולת לאמא לפסח. בא והודיע כי גם חברו יעקב ז.
יבוא לסדר ומיד חזר. באותם הימים השתוללו הקרבות בנבי טמואל, ביתא אכסה.
עשרות חללינו הקדושים חרוו בדמם את האדמה, וחכבים, כי על ראשי הערים הציבו
אאא ידידינו הניסרלים תותחים וירו כדורי מות ללב ילדינו. הם נלחמו כצירות.
בלי נשק. באגרופים קפוצים. ואש-הקנאית יוקדת בלבבם. ומטרה אחת עילאית
לאחד את המולדת הססועה מצפרני זרים.

ביום ששי ערב פסח תש"ח ראיתי חולך ובא, רגליו כושלות, עמוס תרמיל
גב גדוש ורובה, ובידו מנורת זכוכית מלאה פנט (יקר המציאות אז). הוא הוסיט
לי את המנורה, זו לך מתנה מחברי אריה ש. למאור, (לאור מונהרה זו התפללו
מנחה ומעריב בכל ימי השבעה אחרי מות נחום), הביט בי בעינים סרורסת מחוסר
שינה. חכיר שאני מבליגה ואינני שואלת על חברו יעקב ז. צנח על המטה והחל
בקול מקוסע ממחנן דמעות, שתי יממות נלחמנו... בגופינו נלחמנו! בחריקת סנים
נלחמנו! ומחוסר אמצעי התוגננות, הניסרלים הארורים העלה עוד יבוא יום ה'
ושלם.

יעקב ז. נפצע קשה אצל ברגלו אבל מרצו יעמוד לו ויחלים. ועתה תניני וארדם אחרי סתי יממות של קרב קשה. סדלתי להחמסט והוא רק חייך בצחוק חילד שלוש מח את יודעת אמא, זה כבר ששה חדשים אשר אנו ישנים כך. ואיני יכול פשוט להרדם אחרת, רק את חסבריה וחנעלים הצלחתי להוריד מעליו והוא נרדם.

לסדר הערנו אותו הוא חזק מיד והסב במסח. ואת הסולחן הקרבנו אליו, בני אריה סוחרר לערוך את הסדר, אשר כמעט לא חסר דבר הודות לשיירה הגדולה. אשר חגיעה אצל ערב פסח.

סני האחדים קראו את כל החגדה בכונן גדולה. מהמאכלים אשר חגשתי נחנה נחום הנאה גדולה והגדיס, אנו יושבים כאן ואוכלים מכל טוב. אל נשכח כי בדם אנשים בא אוכל זה אל פינו, ואולי בשנה הבאה תהיה תוספת חדשה להגדה של פסח. אמס צעדתי במערכה יחד עם חברי מצב רוחי טוב, והיום כאב אינס, ומי יודע מה יביא לנו המחר? למחרת חזר לקרית ענבים.

בסביעי של פסח טוב חופעי נחום בלוית עוד חמשה חברים לנשק. הכינותי זם חבימת מצות ואכלו. נחום לבס את בגדי חשבת והלך יחד עם חבריו לבית החולים האיסלקי לבקר את אחיו. לא עברה שעה קלה ונחום חזר החליף בגדיו מצדי צבא, לקח את חרובת. לאן נחום? לבית חדין הוא אומר. חשבתי כי ש.צ. עכבו אותו בגלל תעודת חוטש, לכן הזכרתי לו כי יקח אתו את אצ תעודת החופש. הוא חייך, אין צורך, אבוא לארוחת צהרים.

בליל שבת באו סתי נערות והוריעו לי כי נחום נפצע אצל בזרועות. ונמצא בחדש. בבית החולים נחברר לי כי נחום חשתחך בקרב על קסמון ליד המנזר. המפקד היה חברו ב. והוא התחנן אל נחום לא להתקדם. אך נחום לא ידע פחד. וחסיב: מישחן צורך להתקדם פעם, ותוך כדי אמירה קפץ אצאצא וחצה את הכביש קבל כדור בזרועו, והשתחח על האדמה ומעוצה החלם החרומם טוב וקבל צרור כדורים בבסנו, היתה זו קריעת הגבורה הראשונה במערכה על קסמון וחבריו התקדמו האחרים... ולמחרת נכבשת א קסמון. היתה זה בצהרי שביעי של פסח חס"ח ואני מצאתי אותו בבית-החולים כבר אחרי הנתוח, כאשר עמדתי ליד מסתו, עקח את עיניו, ראני לחייך, אמא, מה את עושה כאן ואיך נודע לך? הוריעו לי אמרתי לו. ביום הראשון בקס לחביא לו בירה וחזמין את ד"ר יוסף המנתח לבירה על כבוס קסמון. הודות למאמצי הרומאים ומסירות העוזות הוא החזיק מעמד וחי עוד עשרה ימים. כל הזמן היה זכרח. רק מזמן לזמן עבר לדמדומים. מה הענינים היה מדמדם. תן לך את חמון, מה אתה מחסס אני אזורק, אין לאבד זמן, בעשרת הימים התענה מחד, ידו הימנית לא היתה בתנועה כי גורחה ובירו הסניה קבל את צנור הגלוקרזה. דרך האף העבירו צנור לשטיפת הקיבה, וכך סכב עשרה ימים בכאבים אל אנושים כי הכל בבסנו הפך למוגלה. השתדל לא להתאנח בנוכחותי, וכאשר בלילות הופעתי לקול גניחותיו האיומות אמאן אמאן היה מפסיק ומיד מבקס אותי לעזוב את החדר. ביום חשבת אורע מצבו. לבקשתי הלך מר יעקבי, אביו של מיכאל יעקבי חכרו של נחום לכתו וקרא לגיסי ולמספחה והחליטו טוב לנחם את נחום, וביום הראשון נחתו אותו, אחרי הצהרים כבר גסס ובחצות לילה גוע בזרועותי, א עיניו פקוחות וצחוק של ילד מרחף על פניו הפורחים.

בלויתו השתחפו בני הטספחה, מוריו וחבריו אשר נמצאו אותו זמן בעיר. הוא חובא לקבורה בסנהדריה, מר יעקב שתף עצמו בקבורתו וכסה את הגולל על קברו של נחום. ובאותו יום ובאותו זמן שתף עצמו אבא אחר בקבורת בנו מיכאל יעקב אשר נפל בכבוס צפת. חברים נאמנים, מיכאל ונחום אשר גם בתיים ובמותם לא נפרדו. בנשמותיהם הצרופות וחסהורות, חבקיעו עמוד סחר אשר האיר חשכת דורות ולאורו אנו חיים כיום.

אם אסתר בת יעקב לוי

נחום לוי

נפצע בקרב־קטמון ומת מפצעיו בירושלים ב' באייר תש"ח

לזכר חמדי

זה זמן רב שזכרו של חמדי זועק כאילו ודורש שנעלה משהו רק קוים מספר, או אולי תמונה קטנה מחייו — למען לא יישכח לנצח. ורוצה אני לנסות ולכתוב מספר מלים על חמדי עצמו, או אולי יותר — על חוויות והרגשות הקשורות בו במשך התקופה האחרונה עד לקרב קטמון ועד למותו. אשתדל ללכת לפי הסדר הכרונולוגי הנכון, אך יתכן, שהשפעת המאוחר תהיה על המוקדם. בכל אופן, לא יהיה בזה משום עיוות הצורה והדמות.

הימים האחרונים בג'יביוסף ידועים בדרך-כלל לכל אלה שהכירוהו. המלחמה ירצה וחמדי, כרבים אחרים, שוב לא מצא את מקומו בחיי-עבודה שלווים ובאותו מים של התלבטויות. אולם מאותו רגע שיתוש אי-הסבלנות חדר לתוכו, שוב לא נתן לו מנוח, ובסופו של דבר הכריע את הכף: נחומקה התגייס.

כאן מתחילה פרשת חיים סוערים, מלאי מתיחות בלתי-פוסקת, קרב אחרי קרב, תפקיד רודף תפקיד, — וחמדי תמיד מוצא את מקומו הנכון — אמיץ, חדור משמעת והכרה. נראה היה, כאילו החיים נראים מאותו רגע בעיניו כשניים-במעלה. אך מי שידע לחדור ולו רק קצת מתחת לאותו מעטה עליון של צורה חיצונית הבין — עד כמה הוא רוצה לחיות, עד כמה הוא אוהב את החיים. נסו רק לרגע קט לחשוב, מדוע כשנזכרים בו, רואים אותו כל-כך מלא-חיים, ער ועליו.

עומדים בעיצום הפרשה הידועה של ליווי השיירות, ומי לא שמע ואינו יודע אותה פרשה מלאת הוד וגבורה של פריצת הדרך לירושלים, של עשרות ק"מ מסוכנים, מאיימים, שצריך היה לעבור אותם יום-יום, משך ימים ושבעות? באותם הימים לחמדי שמחה מיוחדת-במינה, הוא אף פעם לא דיבר עליה, אך אנו הרגשנוה היטב. עם כל שיירה שהגיעה, הוא הביא אוכל נוסף לאמא, לאמא שלו שכה אהב. זכרו-נא את אותו הפזמון החוזר: "...אמא עובדת קשה, אני מוכרח לנסוע, לעזור לה" או: "אמא חולה, ודאי אין מי שיטפל בה". תמיד היה מסור, נאמן. ומאותו רגע שכל ירושלים הפכה להיות לו לאמא — הבין, שהוא חייב לעזור לה ולהצילה. לכן אין הדברים מופלאים או יוצאים מן הכלל. "העבודה צריכה להיות פשוטה, אני חייב להילחם ולעזור." זו היתה השגתו ובדרך זו הלך.

אינני רוצה לעמוד על כל הקרבות שהוא לקח חלק בהם: הקסטל, המישלטים, נבי-סמואל, הר-הצופים, הפריצה לעיר העתיקה; ובכל מקום אומץ בלתי-מצוי, חמדי עם הברן תמיד במקום הנכון וכל כדור אל המטרה, כל כדור מלווה תפלה שיפגע, ושיבוא כבר הסוף לכל אותה פרשה עגומה. — והסוף באמת הגיע, אך לא בצורה שהוא תיאר אותה לעצמו...

אני רוצה קצת לספר על הקרב האחרון בו הוא נפגע.

כשהחבריא יצאו לקרב על קטמון, קיבל נחומקה חופש. הוא טייל ברחובות ירושלים כשלפתע עוברת שיירה והוא הצליח להכיר בה את חבריו. ללא היסוס, בלי להודיע לאיש, טיפס ועלה על אחת המכוניות, כדי לקחת חלק בקרב. ובאמת, היתכן אחרת? חבריו יוצאים לקרב והוא לא יהיה ביניהם?! ללא רובה, כשהוא לבוש בגדי-שבת, כ"כ פשוט ומובן — כך יצא. ודאי ימצא הרובה וגם הבגד אינו משנה — חשב הוא — כבר ימצא את מקומו. והנה בתוך קרב זה נפגע תחילה בזרוע וכשהוא מתפתל במכאובים פוגע בו עוד צרור בבטנו. כולו שותת דם, פצוע, סובל מכאובים נוראים מסכים הוא לחזור לנקודת איסוף הפצועים. בדרך חזרה צריך היה לעבור שטח מסויים שהיה נתון תחת אש האויב, ומחשש שחבריו הנושאים אותו יפגעו, הטיל את עצמו מעל האלונקה וחל באמצעים על-אנושיים כשהוא קורא לחבריו לבוא אחריו. נפגשתי אתו בבית-החולים שלושה ימים לאחר ששכב שם. איש לא האמין שהוא יחיה; רק הוא עצמו האמין בזה, ואולי משום כך התחלנו גם אננו להאמין... אולי? גם שם, על-פי הקבר, היה מחייך, ועיניו הכחולות הסתכלו, כאילו אומרות: „אל דאגה, הכל יבוא על מקומו בשלום; אמנם הפעם לא שיחק לי מזלי, אך להבא ודאי שיהיה בסדר“.

ושוב לא זכיתי לראותו, אך מספרים, שרגע לפני שנפח את נשמתו עשה בידיו תנועה וגם היא אמרה: „אל דאגה, חבריא, הכל יהיה בסדר“. היד צנחה ורק עיניו המשיכו להביט. נכחן... באמת הכל בסדר נחומקה, רק חבל שאתה אינך מרגיש בזה!

יעקב

קטע ממכתב האם

...היה חבר ג'יב'יוסף, ועדר טרם היה למשק, לכן היה לשומר שדות וקיים יחסי-שכנות. הוא שלט בשפה הערבית ועליו הטילו תפקיד זה, שמילאו בנאמנות לשביעת רצונם של שני הצדדים.

מהראשונים שהתנדבו לליווי השיירות לירושלים. למעלה מחדשיים ליוו יום-יום את השיירות לירושלים וחזרה. יום אחד בא בלוית חברה חובשת, שגם היא התנדבה יחד אתו, ואחרי קרב קשה אבדו להם הפתקאות למסעדה. באו איפוא אלי הביתה עייפים ורעבים ולרשותם רק עשרים רגע; בבית לא היה לי מן המוכן (כי לא היה מה להכין) מלבד טבלת שוקולדה, ובזה הסתפקו לארוחת-בוקר-וצהריים. הצעתי להם לנוח בירושלים, השיב לי נחום: ומי ילווה מחר את שיירת-המזון לירושלים הרעבה? — לכו, וישמרכם ה', ליויתי אותם. — בכל הקרבות על הקסטל השתתף, היה ברורבה בקרית-ענבים, להגיש עזרה לשיירות הנתקעות.

באחת השבתות בבוקר צלצל אלי בני-בכורי אריה, שמסר לי דרישת-שלום מנחום. ראיתיו — אמר — ברחוב המלך דוד במשורין בין מלווי שיירה. הבינותי כי נחום עסוק בשיירת-האספקה לכפר-עציון. משם זכה לשוב. על גופו לבש רק מעיל-גשם צבאי כעין שק-מכנסים. נכנס הביתה, פלט „שלום“ חנוק ויותר אף לא דיבר. מועקה כבדה העיקה עליו, כפי שנתברר אחר-כך. הוא התקלת, עלה למיטה, שכב זמן קצר והתחיל לחוש את גופו הרצוצ. ביקש כוס-קפה וכאן התפרץ; כששתי דמעות מתגלגלות על לחיו: „את נשקנו! באינו זכות הכריחונו להיפרד מעליו? את חולצותינו, הסוודר, הגופיה, בהם חבשתי את חברי הפצועים, הורידו „הנייט-לים“ הארוכים מחברי ומסרום בנוכחותי לערבים...“ עיניו התלקחו ובאגרופים קפוצים הוסיף: „את נשקי לו העיוז למסור בנוכחותי, הייתי מתפרץ! חיבלתי ב„כלי“ שלי, הוצאתי חלק שבשום אופן לא יוכלו להשתמש בלעדיו“ — הכריז נחום כמנצח — „את כל הכדורים זרקנו אל תוך בור המים הדלוחים, שהודות למים אלה החזקנו מעמד כשתי יממות. התנדבתי לאסוף את הפצועים, והנהגים מהתאים המשוריינים — אף אחד מהם לא העיז לצאת במטר הכדורים. כיצד התגברתי על הנהגים להוציאם בכוח מהתאים למרות רצונם. לרוב מצאתי את האנשים המומים, סטרתי להם והוצאתים בכוח למשורין המאסף. אמא!“ — ושוב שתי דמעות נוצצו בעיניו מהתרגשות — „כשחזרתי לחדר בו התגוננו, תארי לך את המחזה שנתקבל: חמדי, ברוך תהיה! אנשים כורעים לרגלי ומחבקים אותי, מלטפים את ידי שלפני רגעים סטרו על פניהם, עשרות זוגות עינים נישאות אלי בתודה והכנעה... הודות לך אנו פה... הצלת אותנו... לא נשכחך, חמדי! ובאמת, אמא, איך יצאתי בשלום ולא נפגעת מאש קטלנית זו — אינני תופס גם עתה. פשוט, מטר של יריות!“ — שליחי-מצוה אינם נפגעים — אמרתי לו. —

אסתר לוי

בהרבה עתונים כותבים במדורי הנופלים כמעט אותם הדברים ואין ספק שכולם טובים ויקרים היו, אולם חמדי כה טוב וכה יקר היה לנו, שקשה כלל להעלות על הנייר. הוא היה תמיד מקריב את עצמו ועוזר לאחר ברצון ובטוב-לב בלתי-רגילים. גם ביום-הקרב בו נפצע, הקריב פשוט את עצמו: הוא לא היה צריך לצאת — ויצא, באותה נכונות-הקרבה המובנת מאליה רק לו בלבד.

חמדי היה עוד „ילד“. מי שזוכר אותו עוד מחברת-הנוער בחולדה, ודאי יכיר בזה שחמדי לא בגר מאז. תמיד תמים ומחייך, „מפסוט“. כשהיה רועה-צאן המסתובב בין הערבים התמצא ביניהם ונחשב לידידם. וכאן, בגייב-יוסף, על הסוטה

כשומר־שדות — שוב בין הערבים, סאחאב. ומוזר, דוקא הוא נהרג מידם. מלות־
האבל השגורות והידועות, דומה שאינן מתאימות לכאן כלל. בזה שהוא נפל, ועוד
רחוק מכאן — קשה להשלים, לא יאמן הדבר. דומה שרק נסע מכאן ועוד... יחזור.
חנקה

לא יאמן שחמדי איננו! אין הלב יכול להשלים ולהאמין — שלא נוכל
לראות עוד את חמדי.

תמיד אראהו כאלו עדיין חי הוא, עליו, מזלזל ובו למות, אוהב את החיים
ויודע לחיות אותם. בכל אשר עסק ובכל אשר עמד — השרה אורה של שמחה
ועליצות.

חיבה גדולה רחש לבעלי־חיים, וכך מצא את מקומו בעבודה בענף־הצאן
שכה אהב. התמסר בכל מאודו ונפשו לענף; בצאתו למרעה לשדות המרוחקים
מהמשק התידר עם רועים ערביים וילמד את דרכם. אולם עם כל חיבתו וידידותו
לערבי הסביבה — ראשון היה במקרה של קטטה או מריבה אתם.

בחברה לא אהב את ההתבלטות והעדיף להתבודד עם מתימספר ידידים.
תמיד נדמה היה לו שהמקום בו הוא יושב, צר הוא וכך החל לנדוד מההכשרה
לפלמ"ח ומהפלמ"ח חזרה למשק. אולם השארותו במשק לא ארכה זמן רב על אף
התקשרותו למקום וקשר החברים אליו. כולם חיבבוהו ואהבוהו על שום פשטותו.
והנה פרצה המלחמה, ועל אף סיכון המקום בו ישב חמדי ועם כל החשש
שהפורענות לא תפסח על הקבוצה, לא יכול חמדי לשבת בחיבוק־ידיים שעה
שהמלחמה נטושה בירושלים ובדרך אליה. וכך התנדב חמדי לליווי שיירות
לירושלים; בכל מקום קרב הוא נמצא! בקרב על כיבוש קטמון נפצע באופן אנוש
ונאבק מר על חייו משך זמן־מה — עד שלא יכול יותר.

כן, גם חמדי בין הנופלים!

יהיה שמך צרור ברשימת הלוחמים לעצמאותנו, בין אלה שלא זכו לראות

בנצחון!

פרויקה

באחת מהתקפות-הנגד שערכו הפלמ"חאים על העיראקים אשר ניסו להדק את טבעת-המצור על המינור, עלה ביד נתנאל ("סאני") קורנהויזר ואליהו (אדוארד) רובין להתגנב אל נקודת-זינוק שהתנשאה מעל לעמדה ערבית, ממנה נורתה אש פוגענית במיוחד. היה בדעתם לזנק אל מעבר לגדר ולחסל את העמדה ברימוני-יד. זו היתה תכנית-פעולה טיפוסית לשני הלוח-מים הללו.

"סאני", יליד הונגריה (1927) עלה לארץ-ישראל בשנת 1945, במסגרת עליה ב', לאחר שהציל יהודים רבים-רבים באירופה הכבושה, בשנות המלחמה. עלה בידו להתחזות כהונגרי נוצרי, בהונגריה הכבושה, ובתור שכזה פעל כ"איש-קישור בין יהודי הגיטו ובין "הצלב האדום הבינלאומי". להוותו, לא עלה בידו להושיע את משפחתו-שלו, ובתום המלחמה לא נותרו ממנה אלא אח ושתי אחיות.

בשנת 1948 התנדב "סאני" לפלמ"ח, ועם "הפורצים" הגיע לסט-סימון. שעה שזינק על עמדת האויב ורימון-יד שלוף-ניצרה בידו הקפוצה — פילח כדור את לבו, והוא מת בן-במקום. לאחר מותו הוענק לו "אות כובשי קטמון".

אלי רובין היה מבוגר בשנה אחת מ"סאני". הוא נולד בבגדאד, ומשפחתו עלתה עמו לארץ-ישראל בשנה בה נולד "סאני". אלי סיים שש מחלקות בגמנסיה "הרצליה", ואחר-כך יצא לעבוד. בשנת 1942 התנדב לפלמ"ח ונעשה "חבלן עצמאי". בתחילת מלחמת הקוממיות נמנה על הלוחמים העבריים שהיו נצורים שבועיים בבית הקרן-הקיימת לישראל בבית-דגון. אחר-כך עבר לחולדה, נלחם על הדרך לירושלים, על הקאסטל ועל נבי-סמואל. הוא היה יפה-תואר בשעריו החלק ובשפמו הדק, עליז ואופטימי מטבעו, אינדיבידואליסט מושבע ואמיץ-לב להדהים. באחד התרגילים חדר לכפר ערבי עויין, נכנס לבית-הקפה והסתובב בין הלוחות. אותו קור-רוח הפגין גם בקרב. כאשר צריך היה לשתק את עמדת-הירי העיראקית, הסתער עליה ברימון-יד, נפגע במצחו בכדור ומת בטרם הספיקו חבריו להגיש לו עזרה ראשונה.

לא-הרחק מן המקום בו נפלו שני הלוחמים הללו, נפצע קשה יצחק-נחום ("חמדי") לוי, אחד הירושלמים המעטים בגדוד "הפורצים". חמדי, יליד 1926, דור ששי לילידי ירושלים, עשה את שנות-חייו הראשונות בכפר

הערבי בית-צפאפה. משפחתו היתה המשפחה היהודית היחידה בכפר זה. אחרי מאורעות 1929, עקרה המשפחה לירושלים עצמה. בעודו ילד, נתייתם חמדי מאביו. הוא נעשה חבר הכשרה בחולדה ושירת שנתיים בפלמ"ח. לפני שפרצה מלחמת הקוממיות. בפרוץ המלחמה צורף לגדוד הרביעי של "הראל", ליווה שיירות, השתתף בכיבוש הקאסטל והיה בין מלוויה של שיירת נכי-אל האומללה.

בקרב על סט-סימון הסתער על עמדה ערבית, נפגע בידיו ובבטנו, פונה לבית-החולים ושם נפטר לאחר עשרה ימי התמודדות עם מלאך המוות.

*

בזה אחר זה נפגעו לוחמים בהתקפות-נגד — אבל תמיד נמצאו מתנדבים לצאת להתקפות-נגד נוספות. ותמיד נמצאו מתנדבים לצאת אל האש ולפנות נפגעים לאחר. ניצח על הפינוי החובש אברהם קלאר. סייעו בידיו רבים. על עוזריו של אברהם קלאר בסט-סימון נמנה גם מרדכי ("מארק") לוקר.

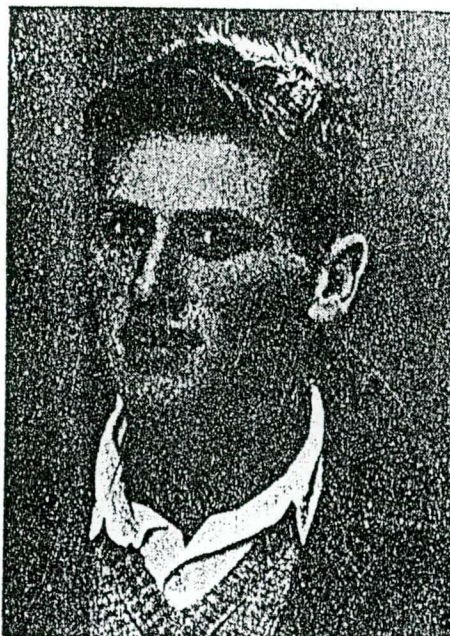
מרדכי — כמו אברהם — נולד בפולין (ב'1924) — אך משפחתו עלתה עמו ארצה בשנת 1933, לפני שנתרגשה השואה הנאצית על יהודי מזרח-אירופה. הוא גמר בהצטיינות את חוק-לימודיו בגמנסיה "שלווה" בתל-אביב, ובגיל שבע-עשרה התנדב לצבא הבריטי, לאחר שזייף את שנת-הלידה שלו בתעודותיו. לאחר שחרורו מן הצבא הבריטי, התנדב לפלמ"ח. כעבור שנת-שירות, יצא ללמוד רפואה באוניברסיטה האמריקנית בביירות, לבנון. הוא היה סטודנט מצטיין. בשובו ארצה, שימש מורה, אך "הקריירה האזרחית" שלו היתה קצרה: פרצה מלחמת הקוממיות, ומרדכי מצא עצמו בגדוד "הפורצים", בו מילא תפקיד של סגן חובש גדודי. מתוך התעלמות גמורה משלומ-שלו, נחלץ שוב ושוב לפנות פצועים משדה-הקרב. את הפצועים קשה השתדל לחבוש בו-במקום, תחת אש האויב. באחת מגיחותיו לפינוי פצועים, נהרג.

חבריו, שלא ידעו כי נפצע למוות, חרפו את נפשם ויצאו לפנות אותו מן השטח הפתוח. אחד משני הלוחמים שגררו אותו לתוך המינזר, פרץ בבכי תמרורים כאשר נוכח לדעת כי לשוא היה המאמץ, לשוא היה הסיכון: "מארק" כבר לא היה בחיים.

זה לא היה המקרה היחיד בו פונה חבר הרוג משדה-האש. לא-אחת

קורה אחרי העיקול. ראיתי רק שמשורין אחרי משורין מגיין לסיבוב, מסתובב לאחור, יורד ב"רברס" אחרי הסיבוב וקרב מתחולל בינו לבין הערבים. לאחר מכן הוא חוזר כשהוא מעשן, עובר אותנו ונוסע הלאה. אותו רגע עבר לידינו משורין ומתוכו צעקו לנו שבשום אופן לא ננסה לצאת מהמכוניות. האש כל-כך כבדה, וכל מי שינסה לצאת, עלול ליהרג ועלינו לחכות עד שיבואו לפנות אותנו. עמדנו במקומנו; דרך הדרך במשורין עקבתי אחרי מה שקורה בחוץ. הקרב הלך וגבר. מאות ערבים זרמו מהכפרים וההרים לכיוון השיירה. מסביבנו ועלינו ניתכה אש תופת. הפלדה התחממה ובתא המשורין שדרו חום וחשכה איומים. המצב היה חמור. הצמא היקשתה עלינו, אך ניסינו לעודד את עצמנו. החלטנו להוציא בקבוקי שתייה שהיו עמנו לשעת חירום ושתינו בקבוק סודה. השעות חלפו כמשורין אחרי משורין מנסה לחזור לאחור, כדי לחלץ את המשורין של זרובבל. ישבנו שנינו, דד ואני, במשורין כשכוחותינו הולכים וכלים. כמעט הגענו למצב של התעלפות. לבסוף החלטתי לוותר על עוד בקבוק סודה ולשפוך אותו על ראשינו כדי להתאושש.

היום הלך והעריב ומצבנו הלך והחמיר, מבלי שידענו מה קורה לשיירה ומה נעשה בחוץ. לפי קולות הערבים, ידענו שהם קרבים לשיירה. לפתע הוברר לנו שהם זורקים רימונים על המכוניות. שנינו ישבנו בלי לדעת מה לעשות ומה יהיה גורלנו. המשוריינים שגעו כל הזמן – הפסיקו לעשות כן. דממה מעיקה ומבשרת רעות השתררה בשטח. שום משורין לא הופיע מאחורי עיקול הכביש. דד דרש ממני כל הזמן שאתיר לו לראות דרך החרין מה נעשה בחוץ, אולם יותר מעיקול של כביש לא נראה דבר. השעה היתה שש. השמש שקעה והחלטתי לגלות לדד את האמת. אמרתי לו כי המשוריינים הפסיקו לבוא והערבים מתקרבים לשיירה מכל צד. ייתכן שלא נספיק להפרד. "בוא ניפרד כעת", אמרתי לו, "והיה ואחד מאיתנו יישאר בחיים, יספר הוא מה קרה לנו ואיך נפרדנו". החום היה כבד מנשוא ונדמה היה לי שכל רגע אני עומד להתעלף. לחצנו ידיים והתחבקנו ואני השענתי ראשי על ההגה. פתאום היתה התפוצצות

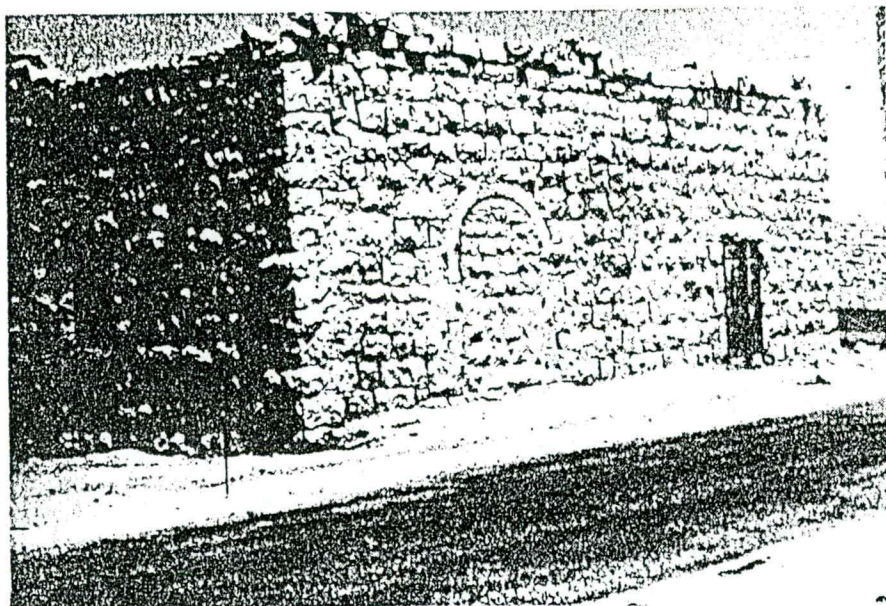
נחום לוי (חמדי) ז"ל
מפקד משוריין ליווי, שחילץ נהגים לכודים
בשיירת "נבי דניאל".
נפל בתש"ח בקרב על ירושלים

איומה, שהרעידה את הכביש. הרימנתי את הראש וראיתי עמוד עשן ענקי מתנשא אחרי העיקול. הסתכלתי על הגבעות מסביב וראיתי שהערבים בורחים בבהלה לכל עבר. לא ידענו מה אירע. השענתי שוב את ראשי על ההגה כדי לשמור על הכוח. לפתע שמעתי טרטור של משוריין המתקרב מאחורינו. דוד אמר לי: "יונה, משוריין, תצעק שיצילו אותנו". שנינו קראנו בכל כוחנו: "הצילו אותנו, פה נמצאים שני נהגים". המשוריין התקרב ועבר אותנו. צעקתי שוב, אולם נראה לי, שהאנשים שבתוך המשוריין לא שמעו. צעקתי לדוד שאנחנו אבודים. פתאום קרה משהו. המשוריין נעצר, החל לנסוע לאחור והגיע לדלת המכונית שלנו. פתחתי לאט לאט את האשנב ופגשתי בזוג עיניים. צעקתי: "הצילו, אנחנו פה שני נהגים". האיש במשוריין לא האמין לנו. הוא שאל: "אתם פצועים?" "לא, אנחנו בריאים, אך באפיסת כוחות, הוציאו אותנו". הוא אמר: "תחזיקו מעמד, אנחנו נוסעים עד לסיבוב הכביש לראות מה פשר

ההתפוצצות, אחר־כך נחזור ונוציא אתכם". סגרתי את האשנב והסתכלתי כל הזמן על המשורין. התפללתי שיחזור בשלום. הוא נסע עד לעיקול הכביש, הסתובב וחזר אלינו. האיש מהמשורין אמר לי: "פתחו את הדלת, קחו אתכם בגדים חמים ואוכל. עליכם לזחול לכביש ומהכביש מתחת למשורין שלנו. אנחנו נכניס אתכם דרך פתח החירום". התעטפנו במעילים. לקחנו בכיסים ביסקוויטים ושוקולד, פתחתי את הדלת, ירדתי לכביש וחלתי מתחת למשורין. הגעתי לדלת, שני בחורים תפסו והרימו אותי לתוך המשורין ואחרי הגיע דוד.

המשורין החל לנסוע. התבוננתי סביבי. במשורין היו ששה בחורים ובחורה אחת, כולם שחורים מפית, ללא חולצות בגלל החום האיום. הם ירו משני ברנים, רובים וסטנים לעבר עמדות הערבים, ואלה השיבו אש תופת. קיבלנו מעט מים. נסענו עד שהתקרבו לבית קטן. כאן אמרו לנו: "זה הבית בו נמצאים כל הנצורים מהשיירה, עליכם לצאת מדלת הרצפה, לזחול לקיר ומשם לשער עץ ולהיכנס פנימה". ירדנו דרך פתח החירום, זחלנו והגענו לשער עץ חצי עגול, שהיה פתוח, ונכנסנו לבית.

לעינינו התגלתה התמונה הבאה: על יד הפתח ערימה של כלי נשק וחגורות עם כדורים; בתוך הבית אִפֶּלָה וגוש עצום של אנשים שוכבים צפופים זה ליד זה. התקרבותי לגוש ונשכבתי גם אני. הייתי המום ממה שקרה לנו ומהשינוי הפתאומי במצבנו בשעה האחרונה. התחלתי להתעניין מה היתה ההתפוצצות האדירה ואז נודע לי שבאותו הזמן שאני דוד ישבנו באוטו והחלטנו שאפסה כל תקווה להציל אותנו, הלך והורע מצבם של זרובבל ואנשיו ב"פורץ המחסומים" הפגוע. המשוריינים שניסו להגיע אליו נפגעו בזה אחר זה. המוני ערבים החלו להקיף אותו ולזרוק עליו רימונים. מתוך 11 אנשים שבמשורין היו שלושה בריאים והשאר פצועים והרוגים. כאשר התחיל להחשיך החליט זרובבל ששלושת הבחורים הבריאים ייצאו בדלת החירום. לבושים כמו ערבים, עם מימיות ונשק, ייכנסו לתעלות ויתערבו בין הערבים. הוא יחפה עליהם עד הכדור האחרון

הבית ליד כביש חברון - בית לחם, בו התבצרו לוחמי השיירה
בדרכם חזרה מגוש-עציון

יונה גולני על רקע שרידי קיר-האבנים
בעת ביקור בזירת הקרב מקץ 20 שנה